

Örsi Julianna

A parasztság sorsa az 1950-es években Túrkevéen*

Elhangzott Túrkeve Város Napján (2008. szeptember 6.)
Túrkeve mezővárosi rangjának 200. évfordulója alkalmából

Túrkeve lakosságát a II. világháború – más alföldi városokhoz hasonlóan – igen érzékenyen érintette. A város vezetőségének, értelmiségének, tőkeerős gazdáinak nagy része elmenekült. A gazdák egy része a tanyán húzta meg magát, más része azonban a Dunántúlra ment. Míg az előzőek a háború elcsendesülésével visszamerészkedtek az otthonukba, a távolból csak igen kevesen vállalták a hazatérést. Ma is meghatóan gondolok arra az egyik túrkevei asszonyra, aki könnyezve mesélte el, hogy mikor a város határához ért, leszállt a szekérről és megcsókolta az anyaföldet, csak hogy egyszer vissztérhettem - mondta. Mások új otthont kerestek szerte az országban. A város vezetését az orosz katonai parancsnokság vette át, amelyet néhány '19-es kommunista segítette (köztük Márki Gábor). Nem szándékozom ez alkalommal politikai történetbe bonyolódni, inkább a társadalom, azon belül is a családi stratégiákra helyezem a hangsúlyt.

Tudjuk, hogy a 200 holdon felüli birtokokat elvették és azt kiosztották a nincstelének között. A újgazdák megpróbálták gazdáik nyomába lépni és szántani-vetni-aratni. A betakarítás azonban gazdasági ismeretek – főleg üzemszervezési, termelési tapasztalatok – nélkül igen soványra sikerült. Igaz voltak, akik kis tanyát is építettek az újszerzeményre, mások azonban válaszünt elé álltak, hogyan tovább. Voltak, aki végleg felhagytak a termeléssel és tovább álltak. Ilyen volt az a 48 család, aki a Dunántúlra, Vértesacsára költözött a jobb megélhetés reményében. Ez egy sváb falu volt, ahol házat, földet kaptak. Utódaik ma is ott élnek és tartják a kapcsolatot a kevi rokonokkal. Néhányan azonban hazatértek. Mások a nagyváros, az ipar kínálta lehetőségbe kapaszkodtak és elmentek főleg Budapestre, a helyreállítási munkákra segédmunkásnak. Ez utóbbi kiút maradt a túrkevei törzsökös gazdák nagy részének is.

Még a nincsteleneknél maradván néhány év alatt kiderült, hogy egyedül nem boldogulnak és megpróbálkoztak a szövetkezéssel. Úgynevezett egyes csoportokat alapítottak. A csoportosulás nehézségei és a város társadalmi rétegei között kialakult feszült viszony bemutatására vállalkozott Galambos Lajos – Kovács András szerzőpáros az „Isten őszi csillaga” című, ma már kordokumentumnak számító filmben. Ezt a filmet itt forgatták Túrkevéen és a többi nagykun városban, a legkiválóbb színészekkel és helyi statisztákkal, akik közül még néhányan köztünk vannak. A film már megkopott és különösen a mai fiatalság számára akár groteszknak is tűnik, de mindenképpen tanulságos és magyarázatra szorul. A kor hivatalos politikai állásfoglalását tükrözi, csakúgy, mint az 1950-es években megjelent könyvek, újságok, amelyek egyértelműen a közös gazdálkodás mellett tették le a lantot. Talán nem is teheték másként, hiszen példát kellett statuálni, be kellett mutatni, hogy a termelőszövetkezetesítés az egyedüli fejlődési irány. Erre jó terep volt Túrkeve,

hiszen egyrészt a Nagykunságon belül viszonylag itt volt a legszélesebb a nincstelenek száma, másrészt a Jászkunságban korábban is elég erős volt az önkormányzat gazdaságirányító tevékenysége. Ez utóbbira most nem térek ki. Szó, ami szó, itt látszott a legkedvezőbb helyzet arra, hogy a „csoportosítást” leghamarabb meg lehessen oldani. Valójában politikai döntés volt, hogy 1951. februárban kinyilvánították, hogy Túrkeve az ország első termelőszövetkezeti városa. A sort folytatta Karcag, Mezőtúr, Kisújszállás. Az első termelőszövetkezeti falu ugyancsak a megyéből került ki. Ezzel azonban részletesen nem foglalkozom, hiszen nálam szakavatottabb kolléga, dr. Urbán László évtizedekig foglalkozott a témával és ebből több könyve, publikációja megjelent. Ugyanakkor 1981-ben a Magyar Történelmi Társulat egy külön tudományos ülést szentelt ennek a témának, amelynek lebonyolítására éppen Túrkevén került sor.¹

Most térjünk ki arra, mi történt a többiekkel! Az tény, hogy a csoportosulás bizonyos birtokhatárig mások előtt is nyitva állt. A törpebirtokosok és a kisebb birtokosok még szintén létre hozhatták a maguk csoportját, amelyek azonban életképesebbek maradtak, mint a nincsteleneké. Másokat azonban kizártak ebből a formációból. Sőt, a földjeikre is rátették a kezüket, elvették a tanyájukat, a gazdasági eszközeiket. A házaikba u.n. lakókat telepítettek. Az egykori gazdák a sütőházban (alsókonyha) húzhatták meg magukat. Átmenetileg kaptak azért néhány hold rossz minőségű csereföldet Kabán, Balán, ami azonban csak kórót, tövist termett, a művelésre alkalmatlan volt. Egyre nagyobb nyomás nehezedett ezekre a családokra, hogy ajánlják fel a földjeiket, gazdasági eszközeiket, megmaradt állataikat valamelyik csoportnak. Ugyanakkor egyre nagyobb adóval, un. beszolgáltatási kötelezettséggel (hús, zsír, termény, tej stb.) sújtották őket. Az 1950-es években egyre általánosabbá vált a padlássöprés, a tiltott sertés vágásért, a juhgané vágásért az elzárás, a megfizethetetlen pénzbírság. A lelki terrort sokan nem tudták elviselni, ami egyes esetekben családi tragédiákhoz vezetett (öngyilkosság). Ma is emlékszem arra a húsz évvel ezelőtti beszélgetésre, amikor egy már az élete javát letöltő asszony, az adott időben fiatakként, hogy állt ki az apja mellett, hogy a „tanyát nem adjuk”. Az eredmény számára néhány évi kényszermunka lett a Balai rabgazdaságban.

Más kulák családfőnek sem maradt egyéb lehetőség, mint az állami gazdaság, mert, hogy ha végül is mégis beadta volna a derekát, hogy belép valamelyik csoportba, nem vették be.

A földek mind nagyobb hányadát vették el az eredeti tulajdonosuktól. Munkát helyben nem kaptak. A tehetségesebb fiatalokat nem vették fel a középiskolába. A fiataloknak - átlátva a helyzetüket - új stratégiát kellett kidolgozniuk. El kell menni Túrkevéről, itt kell hagyni a szülőföldjüket és valahol máshol (elsősorban nagyobb városban) kell a megélhetéshez kenyeret keresni. Erre elsősorban a huszonévesek vállalkoztak. A nagyváros konglomerátumában könnyebb volt feltűnés nélkül elhelyezkedni, esetleg továbbtanulni. Szolidabb vagyoni helyzetükről ekkor már nyugodtan bemutathattak nyilatkozatokat, hiszen a szüleik már jórészt a nincstelenek közé kerültek. Ilyen körülmények között mégis hogy talált szállást, munkahelyet a kevi fiatal? Azt kell mondanom, hogy a kapcsolatháló révén.

---

¹ Vass Henrik (szerk.): A mezőgazdaság szocialista átalakulása Magyarországon. Tudományos ülésszak Túrkeve. 1981. április 6-7.

A legelső Pestre költöző nagyobb gazdák a rokonaikhoz mentek, a később érkezőket a már korábban Pestre kerültek fogadták be. (Zárójelben megjegyzem, hogy ez a gyakorlat egyébként nemcsak rétegspecifikus és nemcsak az 1950-es évek elejére igaz, hanem akár napjainkig is.) Az első munkahely megtalálásában is az ismerősök segítettek. Azt kell mondanom, hogy ha nehézségek árán, de kitartással, szorgalommal megtalálták helyüket a kevi gazda fiatalok Budapesten, Debrecenben és a többi városban. Beilleszkedtek a nagyváros munkásai, értelmiségei közé. Gyakran onnan segítették szüleiket, itthon maradt testvéreiket.

A visszatérést egyesek néhány évtized múlva vállalták. A tömeges visszatérést azonban csak az újabb rendszerváltás hozta meg, amikor abban reménykedve, hogy visszaszerezhetik egykori családi birtokukat, hazajöttek a földre licitálni. A házat illetően erre már nem volt lehetőség. Jóllehet, meg kell jegyezni, hogy az itthon maradt gazdacsaládok egy része nehéz munkával összekuporgatott pénzének felhasználásával évek múlva megszabadult a „lakó”-tól, akinek pénzt adott, vagy kisebb házat vett. Mások a saját házukat vásárolták vissza. Nem mondhatjuk ezt el az igazán nagygazda házakról, mert azokba közintézményket, tsz-központokat stb. helyeztek el. Az egykori hazlátogató nagygazdák már csak sóvárogva mutogathatják unokáiknak, hogy ez volt az elődük által épített családi házuk.

A kuláknak minősített gazdák évezedekre magukba zárták sérelmeiket, fájalmukat. A lelki felszabadulást (részben) már csak idős korukban érheték meg az újabb rendszerváltás idején. Meg kell azonban említeni, hogy a feloldódás első lépése az Elszármazottak találkozói, melyből az elsőt még Kórizs István tanácselnöksége alatt szervezték meg 1981-ben Budapesten. Igaz, el kellett jönni a rendszerváltásnak, hogy újabbak kövessék, immár Túrkevéen. Ezek az összejövetelek egyúttal a társadalmi megbékélés alkalmai is lettek, hiszen ide mindenki jöhetett-jöhet hovatartozása nélkül. A keviak hazavárják az elszármazottakat, bármilyen okból is hagyták el szülővárosukat. A legidősebbek pedig hazavágnak, különösen életük végén, hogy ha máshol nem, a szülőföld valamelyik nyughelyén találjanak végső nyugodalmat.